

Тронь А. А.,

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, м. Івано-Франківськ,

ВПЛИВ ІМЕННОГО КОМПОНЕНТУ СТАЛИХ ДІЄСЛІВНО-СУБСТАНТИВНИХ СПОЛУЧЕНЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ КРАТНОСТІ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

У статті аналізуються сталі дієслівно-субстантивні сполучення як засіб вираження категорії кратності та вплив іменного компонента на реалізацію одно/багатократної дії.

Ключові слова: аспектуальність, кратність, сталі дієслівно-субстантивні сполучення.

В статье анализируются устойчивые глагольно-субстантивные сочетания как способ выражения категории кратности и влияние именного компонента на реализацию одно/многократного действия.

Ключевые слова: аспектуальность, кратность, устойчивые глагольно-субстантивные сочетания.

The article analyzes fixed verbo-nominal phrases as a means of expressing the category of frequency rate and the influence of the nominal component on realization of semelfactive/multiplicative action.

Key words: aspectuality, frequency rate, fixed verbo-nominal phrases.

Кратність – це аспектуальне значення, яке належить до внутрішніх властивостей дієслова та характеризує дієслівні лексеми за кількістю “крат”. В англійській мові одним із засобів вираження категорії кратності є сталі дієслівно-субстантивні сполучення (далі – СДСС) типу *to give a glance, to give a push*, які репрезентуємо як особливий спосіб позначення квантитативної дії, що складається з дієслова (V) та віддієслівного конвертованого іменника (vN). Денотативне значення таких словосполучень збігається з денотативним значенням дієслова, яке дериваційно пов’язане з іменником дії.

Проблемою дієслівно-субстантивних словосполучень займаються такі лінгвісти, як В. Храковський (1998), О. Огоновська (1991), С. Сухорольська (1989; 1992), Ж. Перверзева (1975), М. Грошева (2004), М. Мещерякова (1979), А. Вежбицька (1982), В. Олсон (1961), та ін. На матеріалі англійської мови детально проаналізовано семантичну структуру іменних компонентів СДСС С. Сухорольською, здійснено комплексний аналіз лексичної сполучуваності компонентів СДСС О. Федоренко. Однак одностайної думки щодо лінгвістичного опису даних конструкцій немає.

Розрізняємо чотири основних напрямки які стосуються визначення мовленнєвого статусу досліджуваних словосполучень: фразеологічний (В. Архангельський, В. Виноградов, О. Кунін, та інші), граматичний (Ю. Шаламов, Б. Ільїш, Н. Шумейко та інші), синтаксичний (П. Лекант, Р. Квірк) та перехідний (В. Дідровська, Г. Макович). Останній підхід орієнтований не на структурну семантику, а на когнітивні та комунікативні функції СДСС, тобто увага вчених акцентується на ролі СДСС у номінативній системі мови.

Проаналізувавши велику кількість праць, об’єктом дослідження яких є СДСС в англійській мові, вважаємо, що їх можна поділити на кілька груп:

за вибором дієслівного компонента:

а) об’єктом дослідження виступають тільки словосполучення із широкозначними дієсловами (Ю. Шаламов, С. Бітокова, В. Мова, та інші);

б) об’єктом дослідження є словосполучення, у яких не розмежовується широкозначне дієслово як необхідний структурний компонент моделі (Є. Муршель, В. Арсланов, В. Шведова). Ці вчені також аналізують словосполучення типу *to steal a glance, to utter a groan* тощо;

2) за вибором субстантивного компонента:

а) об’єктом дослідження виступають словосполучення, субстантивний компонент у яких утворений за допомогою конверсії типу *to have a nap* (Ю. Шаламов); б) об’єктом дослідження є словосполучення, у яких не передбачають такого обмеження (С. Бітокова, В. Шведова). У вибірку включають фрази типу *to make decisions, to give authority*.

Широкозначні дієслова *take, give, have, get, make, do*, які займають позицію першого компонента досліджуваних СДСС, вважають десемантизованими. Єдиною їх функцією є реалізація тих категорій, без яких не може здійснитися ця предикація. Г. Воронцова називає перший компонент СДСС “більш або менш послабленим дієсловом” [2, с. 25].

Однак Н. Амосова (1963), погляди якої щодо цього підтримують О. Огоновська (1991) та С. Сухорольська (1992), вважає, що, оскільки це дієслова широкого значення, у них не відбувається семантичного послаблення [1, 115–117; 4, 61; 5]. Ці дієслова є показниками ряду граматичних категорій моделей (особи, числа, часу, стану, способу дії), без яких не можлива реалізація предикації.

Що стосується дієслівного компонента, то О. Огоновська вважає, що дієслова, які заповнюють позицію першого компонента моделі V_1+vN , виражають дві контрастні спрямованості: від суб’єкта і до суб’єкта. Дослідниця називає відцентровим варіантом моделі V_1+vN дієслова *give, make, do*, які функціонують у цій моделі та надають їй активного характеру. Доцентровим варіантом моделі вона вважає дієслова *take* та *get*, котрі надають моделі пасивного характеру. Якщо спрямованість дії є іррелевантною, то позицію дієслівного компонента заповнює дієслово *have*, яке не виражає спрямованості дії, тому що це статичний варіант моделі V_1+vN [4, с. 61–62].

СДСС моделі $V+vN$, які виражають граматичну спрямованість дії, зокрема ті, що утворюють контрастуючі пари (*to get a shave – to give a shave*), є факультативними категоріальними заміщувачами значення пасивності: *I must get a wash* ® *I must be washed* [4, с. 62].

Слід зазначити, що семантичним центром СДСС є іменний компонент. Розрізняючи у сучасній англійській мові дві великі групи сталих дієслівно-іменникових сполучень, що утворюються за такими моделями: VN (*make arrangements, make a mistake*) та V+vN (*take a swim*) [5, с. 3]. С. Сухорольська вказує на те, що тільки ті іменники, які корелюють із дієсловами, дискретними за своєю семантикою (тобто такими, що представляють дію як ряд послідовно здійснюваних актів), утворюють сталі дієслівно-іменникові сполучення моделі V+vN. Це девербативні інстантні іменники [5, с. 4], семантична структура яких характеризується семою кратності, що в словникових дефініціях має позначку 'act of V_{ing}', 'instance of V_{ing}', наприклад 'act of swimming'. У семантичній структурі самого іменника *act* встановлюється семантико-диференційна ознака кратності. Порівняйте: Act: 'process of, instant of doing; action' [6, 9] → instant – 'happening at once' [6, 449]. Action: process of doing things [6, с. 9]. Ця модель V+vN реалізує такі категорії, як кратність, інхоативність та доконаність, домінантною з яких є кратність [3, с. 11].

Оскільки аспектуальне значення моделі V₁+vN зосереджене в її іменному компоненті, то форма однини девербативного іменника вказує на однократність, а множини – на багатократність. Домінантним категоріальним значенням досліджуваних моделей є кратність.

Внаслідок аналізу встановлено, що із 345 досліджуваних дієслів 61 зустрічалось в ролі субстантивного компонента відповідного СДСС. Зокрема, *blast* (5%), *blow* (7%), *breathe* (77%), *burst* (2%), *buzz* (5%), *clap* (3%), *crack* (3%), *cry* (4%), *dash* (8%), *flash* (2%), *gasp* (7%), *glance* (16%), *glimpse* (71%), *glint* (4%), *jump* (3%), *kick* (3%), *knock* (1%), *laugh* (8%), *leap* (1%), *look* (7%), *pat* (13%), *punch* (6%), *push* (1%), *rattle* (2%), *scream* (2%), *shake* (2%), *shiver* (10%), *shove* (5%), *shriek* (7%), *shudder* (1%), *sigh* (23%), *slap* (2%), *smack* (8%), *snarl* (3%), *sniff* (8%), де відсотки вказують на співвідношення між досліджуваними дієсловами та відповідними конвертованими віддієслівними іменниками.

Основним критерієм вибірки матеріалу для практичного дослідження стала можливість неконтекстуальної трансформації словосполучень в однослівне дієслово з обов'язковим збереженням основного денотативного значення словосполучення (V(w) + (d)Nv₁ > to v₁): як-от: *to give a glance = to glance*, моделі, які не мають вербального трансформанта, наприклад: *to give a blow – to hit*, та моделі, дієслівним компонентом яких виступають мультиплікативи типу *to cast, to grab, to catch, to clutch, to shoot*.

Субстантивний компонент структури СДСС може модифікуватися різними атрибутивними детермінаторами, у позиції яких виступають квалітативні, квантитативні, посесивні, детермінативні та інші синтаксеми.

Квалітативна синтаксема ступеня представлена прислівниками ступеня *awfully, dreadfully, terribly, remarkably, absolutely*, наприклад: *She gave me this terribly dirty look* (J. Salinger).

Квантитативна синтаксема ступеня позначається прислівниками *much, little, a few*, наприклад: *He gave a little laugh of embarrassment* (W.S. Maugham); та поєднаннями з прийменником *of*: *a lot of, a great deal of, a good deal of, a couple of, a series of, a bit of, a number of*, як-от: *He had never heard her make such a series of obvious remarks before* (F. Sc. Fitzgerald).

Вважаємо, що квантитативна синтаксема ступеня, яка позначається прислівниками *much, little*, вживається у реченнях, предикати яких вказують на однократність дії, як-от: *I uttered a crazy little shriek of laughter* (St. King).

Однократність дії також виразняється ад'єктивними та прономінальними детермінаторами: *single* – *She bent upon them a single cool glance* (F. Sc. Fitzgerald); *final* – *The black wolf gave Lannister one final snarl and bounded off to Rickon, who hugged him tightly around the neck* (G. Martin).

Крім того, однократність дії окреслюється числівником *one*, наприклад: *But he wanted to take one last look* (D. Carter); *Basil took one agitated look up and down Holly Avenue* (F. Sc. Fitzgerald).

Предикат однократної дії у вище наведених реченнях позначається дієсловом широкої семантики. Однак однократність дії може виражатися й СДСС, у яких дієслівним компонентом є предикат вузької семантики, як-от: *Desperate, she cast one backward glance at Clare, then fled* (S. Conran); *The warriors exchanged a baffled look* (G. Martin).

Однократність дії у реченнях із СДСС акцентується також іншими модифікаторами кратності, наприклад: *With a sudden lift of her eyelashes she sped a swift glance at me* (A. Cronin); *He suddenly shot a rancorous glance at his mother as he added harshly ...* (A. Cronin); *The messenger gave Tyrion's clansmen a quick, queer look as he dropped to one knee before Lord Tywin* (G. Martin).

Детермінативна синтаксема позначається прономінальними елементами *this, these, that, those, such*, наприклад: *He held her hand and she gave such a look that he whispered her name aloud* (F. Sc. Fitzgerald).

Інколи посесивна синтаксема позначається присвійними займенниками: (VN), як-от: *So John took his look and then set his face resolutely toward his destination* (F. Sc. Fitzgerald).

У результаті дослідження встановлено, що субстантивні компоненти вживаються у постпозиції стосовно дієслівних. У деяких випадках можлива їх препозиція, як-от: *By the look Dave had given him, he understood that the money was blessed with no one's good fortune* (D. Carter).

Дієслівно-субстантивні словосполучення, іменний компонент яких вживається у формі множини, позначають багатократну дію. Це чітко простежується у наступному прикладі. Порівняйте наведену пару речень:

All three cast quick, frightened glances at one another and at Raff (M. Dodge) та *Philip cast one glance at him, observed the signs, and thought better of making any demands on him* (E. Pargeter).

Багатократність дії виразняється вживанням СДСС, іменний компонент яких виражається множиною, у поєднанні з квантитативними детермінаторами. Наприклад: *The chairman of TVL gave two dry grunts in lieu of a chuckle* (T. Barnes).

Здійснивши дослідження, вважаємо, що можна виділити окрему групу СДСС, дієслівний компонент яких дублює семантику субстантивного, як-от: *to move a step, to smile a smile* тощо. Наприклад: *He laughed a short, embarrassed laugh* (St. King); *Then the tyres screamed their terrible scream* (St. King).

Таким чином, дієслівно-субстантивні сполучення – це особливий спосіб позначення квантитативної дії, що складається з дієслова та віддієслівного іменника. Домінантним категоріальним значенням сталих дієслівно-субстантивних сполучень є кратність. Денотативне значення таких словосполучень збігається з денотативним значенням дієслова, що дериваційно пов'язане з іменником дії. Оскільки аспектуальне значення моделі V_1+vN зосереджене в її іменному компоненті, то однина девербативного іменника вказує на однократність, а множина – на багатократність. Кратність у даних сполученнях може увиразнюватись лексичними модифікаторами.

Література:

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии / Амосова Н. Н. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 206 с.
2. Воронцова Г. Н. Очерки по грамматике английского языка / Воронцова Г. Н. – М. : Изд-во л-ры на иностр. яз, 1960. – 399 с.
3. Огоновська О. В. Вираження граматичного напрямку дії у моделі “функціональне дієслово + віддієслівний іменник” / О. В. Огоновська // Іноземна філологія. – Львів, 1976. – № 42. – С. 11–17.
4. Огоновська О. В. Дієслівне заміщення в англійській мові / Огоновська О. В. – Львів : Світ, 1991. – 128 с.
5. Сухорольська С. М. Дериваційна і семантична характеристика іменних компонентів стійких дієслівно-субстантивних сполучень / С. М. Сухорольська // Іноземна філологія. – Львів, 1992. – № 104. – С. 3–9.
6. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. by A. S. Hornby. – Oxford : OUP, 1980. – 1037 p.